

ABDÜLBÂKÎ GÖLPINARLI'NIN “MÂZİ ÖZLEMİ VEYA DÜN-BU GÜN” BAŞLIKLİ YAZISI

Haz. Saffet KÖSE*

Abdübâki Gölpinarlı Azerbaycan'ın Göyçay (Gökçay) İlinin Gölpinar köyüne uzanan ve buradan Türkiye'ye göç etmiş bir ailenin çocuğudur. Göyçay, dedelerinin göç ettiği günlerde Gence'ye bağlı bir kasaba idiyse de bu gün Bakü'ye 216 km. uzaklıkta nar bahçeleriyle ünlü, 2004 yılındaki açıklamalara göre 55 köyüyle birlikte 103.600 nüfuslu bir şehirdir. Gölpinarlı soyadı da dedesinin (dedesinin dedesi Mustafa İzzet Efendi) bu şehrin bu isimli köyünden olmasından ve Gölpinarlızadeler diye tanınmasındandır. Abdübâki Gölpinarlı, 12 Ocak 1900 tarihinde İstanbul'da doğmuş, kültürlü bir aile ve çevre ortamında yetişmiş, daha küçük yaşlarda iken tasavvuf ve tarikat kültürüyle temasa geçip bu alanda bilgi ve birikim sahibi olmuş, hayatını öğretmenlik, öğretim üyeliği ve telif, tercüme ve metin neşri şeklinde yaptığı bilimsel çalışmalarla geçirerek 25 Ağustos 1982'de İstanbul'da vefat etmiştir. Eserleri daha çok tasavvuf, mezhepler tarihi ve edebiyata dairdir. Bunlar içinde de Mevlânâ ve Mevlevîlik'le ilgili araştırmaları ayrı bir yer tutar.¹

Gölpinarlı'nın ölümünden kısa bir süre önce kaleme aldığı ve *Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi'*nde yayımlanan (yıl: 3, sayı: 9, İstanbul 1991, s. 12-15) “Mâzi Özlemi veya Dün-Bu Gün” adlı makalesi insanlar arası ilişkilerde Osmanlı nezaketini yansıtmakla birlikte aynı zamanda bu günkü ilişkilerimize tutulan bir ayna niteliğindedir. Gölpinarlı yaşadığı günlerde ilişkilerdeki nezaket zemininin kaymasından şikâyetçidir. Bu yazının üzerinden tam 25 yıl geçti. Ne dersiniz biz şu anda merhum Gölpinarlı'dan daha fazlasını yazacak konumda değil miyiz?

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. saffetkose@selcuk.edu.tr

¹ Hayatı, eserleri ve hakkında bilgi veren eserler hakkında bk. Ömer Faruk Akün, “Gölpinarlı, Abdübaki”, DİA, XIV, İstanbul 1996, s. 146-148.

MÂZİ ÖZLEMİ VEYA DÜN-BU GÜN*

Bir çeşit *hitap* vardı... bir çeşit söz söyleyiş:

Kadına *hanımefendi* denirdi; erkeğe *beyefendi*... Yaşlıca ve sakallı zata *efendi hazretleri*... Erkeğe *paşam* diyenler bulunurdu ve bunlar ekalliyetlerdi; yani azınlıklar.

Arabadan inen, "hayırlı işler" dilerdi arabacıya... Arabadan inene "güle güle" derdi arabacı...

Bir çeşit vapur yolculuğu vardı... Bir çeşit dostluk:

Aynı semtte oturanlar, aynı yola gidenler buluşurlardı vapurda.

Hemen herkesin de oturduğu yer belliydi. Yerden temennâlar... İçten iltifatlar... Hâl-hatır soruş...

Biraz belki "riya" da vardı... Bir çeşit iltifat: Oğul sorulurken, "mahdum beyefendi" denirdi. Oğuldan söz edilirken, mahdum bendeniz... Babaya peder denirdi, anneye valide... Kızdan kerime cariyeniz diye söz edilirdi. Peder duacınız denirdi babadan bahsedilirken... Ve muhatab her sözü bir "estağfurullah"la karşılırdı.

Gidilirken babanın eli öpülürdü, annenin eli... Ve duaları alınırdu. Küçükler öpülürdü. Yaşadşlarla görüşülürdü. Evde kalanların gönülleri hoş olurdu... Gidenler kutlulukla, sevinçle giderlerdi...

"Esnaftan..." diye kınayanlar yok değildi: Belki de çoktu... Fakat "Biz esnaf, bizde yalan yok" demeyen esnaf yoktu.

Seyyar satıcıların sesleri besteliydi, sözleri ezgili... Ürküten, can alan, uyanı uyandıran ses yoktu.

Ezan, namaz kılmayana bile bir "ruh sükûnu"ydu... Bir müzik vakfesi... Bir huşû anı... Sabah salası "dilkeş-i hâveran"dan ezanı "sabâ"dan... Öğle, ikindi, yatsı ezanları, önce hazırlanmış makamlardandı. Akşam ezanının ise bambaşka bir ahengi, bambaşka bir okunuş tarzı vardı...

Mahalle kahvesi'nin bir çeşit vazifesi vardı. Bir çeşit ictimai toplantı yeriydi orası. Her sabah işine giden oraya uğrardı... Herkes birbiriyle bir kere daha görüşürdü. Hasta yoksulun iyaline, kimsesiz kadının haline orada çare aranır, bulunurdu. Doktor yollanırdı... İlâç alınırdu... Kömür gönderilirdi... Para toplanırdı. Bunlar yollanır, gönderilirken de; yollayanlar, gönderenler söylenmez, yardım olduğu bildirilmezdi: "Akranızdan biri göndermiş..." denirdi, "adını söylemezdi..."

* Bu yazının yeniden yayımlanması konusunda yardımlarını esirgemeyen Türkiye İş Bankası Halkla İlişkiler Müdürü Sayın Şebnem ERVERDİ Hanımefendiye teşekkür ederiz.

Bir çeşit *külhanbeylik* vardı... Bir çeşit *emniyet kolu*: Mahallenin namusun-
dan mesul sayardı kendilerini bunlar. Mahallenin bekçisine, karakoluna yardım-
cıydılar. Bunlar yüzünden uykuda ürkmezdi insan... Uyuyan, uyanacağı zaman
uyanırdı... geçinirdi mahalleliden bunlar... Ellerinden bir kaza çıkarsa, hapisha-
nede mahalleli yardımcıydı bunlara... Ve üzüntülü...

Bir çeşit hizmetçi kadın vardı... Bir çeşit *ev halkından* olanlar:

İhtiyarlayan *dadı* olurdu “ana yarısı”... Genci evlendirilirdi; kocasıyla o eve
bağlı kalırdı. Varlıklar birdi, yoklukları bir... Bir çeşit yaşayış vardı. Bir çeşit huzur
ve sükûn:

Sabah ezanında kalkılır... Kuşluk'ta işe gidilir... Gün batarken ya meyha-
neye uğranır ya eve dönülür; fakat yatsıdan sonra uyunurdu.

Geç kalan genç, “terliksiz” çıkardı odasına... kimseyi uyandırmazdı... Her-
kesi sayardı.

Geceleyn ne korna sesi vardı, ne vapur düdüğü, ne radyo haberi, ne mahal-
leler arasında çocukları uykularından berinletip sıçratan, sinirlileri de delirten
otomobili ilan yaygarası; ne mahalle arasında kafeterya, ne çalgılı gazino...

Bir çeşit *hayır dileyiş* vardı... Bir çeşit *gönül alış*:

İnşaatta çalışan, yol kazan, odun kesen, kol gücüyle bir iş gören kişiye rast-
lanınca, “kolay gelsin” denirdi. Bu söze muhatab olan, bir an işini bırakır, mem-
nun olur, “eyvallah” der, yeni bir güçle işe başlardı...

Bir çeşit *aşinalık* vardı... Bir tarz *kardeşlik*:

Yolda, kible yönünden gelen davranır, rastladığına selam verirdi: sıra
onundu. Ve büyük, küçüğe; yaşlı, gence; atlı, yayaya “ilk selam veren” di. “Se-
lâm”; verilen tarzdan daha da güzel tarzda alınır... Bu rastlantı hayra yorulur...
Her iki yolcu da ferahlı, kutlu, yoluna devam ederdi...

Bir çeşit yola çıkış vardı... Bir çeşit *yola yöneliş*: Evden, el-yüz öpülerek ayrı-
lanın ardından su dökülürdü... “Su gibi git, su gibi gel; engel tanıma; rastlarsan su
gibi aş” demekti bu.

Arabaya binen yolculara, şehrin sınırlarını aşınca önce arabacı, “uğurlar ol-
sun” derdi. Bunu duyanlar, “uğurun Hakk’a olsun” sözüyle karşılık verirler, birbir-
lerine de “uğurlar olsun” derlerdi. Yolculukta rahatsızlanana yardım edilir, çocuk-
lar eğlendirilir, ihtiyarlara yer verilirdi. Yol, karşılıklı saygıyla sürer gider, aşılır
biterdi...

Bir çeşit *nezaket* vardı... Bir çeşit *insanlık*:

Lokantada bir masaya oturan, o masada evvelce oturmuş olanlara mutlaka
“müsaadenizle” der, izin alır; yer var da oturursa, “afiyet olsun” demeyi ihmal
etmez, “teşekkürle” karşılanırdı. Yemeği önce bitiren, gene oturanlara “afiyet
olsun” demeden gitmezdi.

Bir çeşit *hatır saymak* vardı... Bir çeşit *insanca saygı*:

Toplulukta gizli konuşulmazdı.

Kimsenin sözü kesilmezdi. Bağıra-bağıra konuşmak pek ayıp sayılırdı. Herkes birbirinin sözüne riayet eder, özüne saygı beslerdi ve bu saygıyı bilmeyenler pek ayıplanırdı. Kaçınılırdı onlardan... “Meclis bozan” denirdi onlara ve pek nadir bulunurdu böyle kişiler...

Bir çeşit *hoşgörü* vardı:

“İnanç”ı inanılmasa bile hoşgörü; ayıplının ayıbını örtüş... İnanıcı ayrı olan sağsa, gıyabında, “Allâh hidâyet etsin” diye anılırdı. Ölmüşse “Dinince dinlensin” denirdi. Kör’ün, sağır’ın yanında körlükten, sağırlıktan söz edilmezdi. Ayıplının yanında, o ayıbını hatırlatacak sözden kaçınılırdı ve böylece, bir mecliste herkesin ilk düşüncesi buydu...

Yollar tertemizdi. Ayrıca da; herkes sabahleyin kapısının önünü sular, süpürürdü. Nasılsa yolda bir taş... Hem de küçük bir taş gören, giderken durur; bir çocuğun sürçmesine, bir âmânın düşmesine sebep olur diye hemen eğilir alır, yolun kenarına kordu.

Yolda birisinin düşürdüğü küçücük bir ekmek parçası, bir simit parçası gören eğilir onu alır. Öper yahut öper gibi ağzına doğru götürür, sonra ya bir duvar kovuğuna, ya bir ağaç yarığına kordu. “Nimet”ti ve nimete hürmet gerekirdi.

Mahalleli birbirini tanır, severdi. Uygunsuz kişi hiçbir mahallede tutunamazdı. Bir ölüm, bütün mahalleyi kapsardı. Cenaze kalkar kalkmaz, o eve “önce kible komşusundan” çorbasıyla, etlisiyle, tatlısıyla bir tepsi yemek gelirdi... Ertesi gün sağ, sonra sol komşudan. Ve bütün bunlara öbür komşular sırasıyla katılırlar, bir hafta yaslı evde yemek pişirmek zahmeti düşünülmezdi.

Sabahleyin evde ilk iş, “lambanın şişesini silmek”ti.

Lamba şişesine “hoh”ladıktan sonra küçük, incecik bir sopaya sarılı temiz bir bez şişeye sokulur; döndürüle, döndürüle, şişe, gıcır-gıcır silinir; üstü de silindikten sonra kenara konur; lambanın gazına gaz eklenir; fitili temizlenir; hususi makasla kesilir; idare kandili de aynı tarzda hazırlanırdı. Ne elektrik vardı, ne elektrik kesilmesi! Ne küçücük, bu günün eğri-büğü, kırık-dökük mum istifi...

Şehrin yollarında, iki yanda ağaçlar vardı... pencerelerde fesleğenler... Bahçeleri vardı her evin... Bahçelerde güller, çeşitli güller, karanfiller... Yol kıyılarında gecesafaları...

Bir *Meydan* vardı... Geniş, güzel: Ortasında suyu pırıl-pırıl büyük bir havuz...

Girişinde sağda, iki güzel, temiz kahve; asırlık çınarlarla, kestane ağaçlarıyla gölgeli...

İkinci kahvenin sonunda tertemiz bir lokanta... Buluşulur, oturulur, sohbet edilirdi. Yemek yenilirdi. Dinlenirdi, üstadlar gelirler... Şiirler okunur... İstekliler “baygın âşıklar” gibi onların yüzlerine, sözlerine dalarlardı. *Küllük* denmişti nedense vaktiyle... Sonradan Güllük olmuştu adı. Uçan kuşun kanat sesi duyulurdu orda... Alınan-verilen soluk, işitilebilirdi...

Şehzâdebaşı'nda, Beyazıt'tan giderken sol yanda bir kahve vardı. Adı, Feyziye'ydi... Haftada bir musikî alemleri kurulurdu orda. Hoca'dan Büyük Dede'ye, Büyük Dede'den Şevki Bey'e dek nağmeler çağlardı, besteler dile gelirdi, güfteler duyulurdu gönülde. Ama ayrı bir söz, bir fısıltı duyulmazdı... Nefes alınmazdı sanki. Birisi bir para düşürmüştü yere... Hemen ayağını basmıştı üstüne. Sesi, bu ahengi bozmasın diye...

Boğaz, Göksu, Haliç, Kâğıthane... Kıyılarıdaki yıllar... Oralardaki mûsikî alemleri... "Hammiğnesi" kayıklar... Nağmeler, elemler, emeller... Bütün bunlar ne söze sığar, ne yazıya gelir...

Dostluk vardı, vefa vardı; Söz vardı, öz vardı; Sükûn vardı, rahat vardı, ruh vardı. Huzur vardı, feyiz vardı, zevk vardı. Neş'e vardı, edeb vardı, can vardı; Canan vardı, hicran vardı... Aşk Vardı...

...

Şimdi "yol"u sormayın; bilen yok ki... Evler burunsuz... Dümdüz yüzlü. Hepsini de birbirinin aynı...tanınmaz ki...

Şoför arkadaş, sakallıya baba... amca; gence abi diyor. Kadına artık "bayan" demeyi de unutmuş... Teyze, yenge, abla diyor. Vapurda "bildik" yok. "Belli yer" kalmamış...

Ezân artık inanana "Azîz Allâh" dedirtmiyor... Adamı ürkütüyor; "Lâ havle" dedirtiyor.

Seyyar satıcıların sesleri canından bezdiriyor herkesi.

Mahalle kahvesi, hiç kalmadı. Külhanbeylik, "haraççılık" olmuş. Geceyle gündüz belli değil. Yollar, pislikle dolu mu dolu, apartmanlarda oturanlar birbirlerini tanımıyorlar... Hepsini her gün bir olayla dertli...

Elektrik muma, gaz lambasına muhtaç ediyor adamı...

Ağaçlar kesilmekte... Çeşmeler musluksuz. Kalanların kitabeleri, aynaları, kırılmayı bekleyen boynu bükük zavallılar...

Küllük; eğri-büğü merdivenli, yamrı-yumru duvarlı otomobil meşheri... Seyyar satıcı pazarı... Çiğ renkli kilim duvarlara asılmış, gözleri zedeliyor. Pislik birikintileri ayakları kaydırmakta. Biber, et, soğan kokuları buram buram. Borazanlı satıcıların sesleri kulakları tırmalıyor... Ve bu "meydanlıktan çıkmış" meydanın sonunda, irfan merkezimiz üniversite!...

Çalışanın hatırı mı sorulur?.. Tanıyan mı var onu?.. Selam, bir "gericilik"... Hiç böyle şey olur mu? Ne ilkel töre!...

"Uğurlar olsun" ne demek?.. Dense bile yok buna karşılık veren... Masaya oturanın "afiyet olsun" demesine şaşanlar bulunur... "Nereden tanıyor ki bu bizi" diyor içinden ve cevap bile vermiyor...

Beş kişi bir araya gelse, beşi de bağıra bağıra konuşuyor bugün...Yahut "eee...iii...uuu" diye inleye inleye, kesik konuşmak moda olmuş...

İnanca, dine, imana saygı değil, "sövgü" var artık.

Müzik pileşmiş... ne Doğulu, ne Batılı, fakat ş muhakkak ki bizim değil,
değil, değil. Ve biraz deęilok pek çok zırdeli!...

Ve biz, bu ülkede artık garibiz:

“Gâh olur gurbet vatan, gâh vatan gurbetlenir...”

Abdülbâki GÖLPINARLI